

Mirzachayev Adhamjon Asqarjanovich

Alfraganus universiteti Alfraganus Xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi ilmiy xodimi,

O'zbekiston Milliy universiteti Huquqiy fanlar kafedrasi mustaqil tadqiqotchisi

E-mail: a.mirzachayev@afu.uz

ISFT instituti dotsenti, f.f.n D.Bozarov taqrizi asosida

UO'K: 101.1

ABU HANIFANING DUNYO NAZARIDA AQL VA HIKMAT NIGOHI

Annotatsiya

Abu Hanifaning sog'lom fikrni tan olishdagi uslubi dunyo va hayotga aql va hikmat nigohi bilan qarash, shuningdek, bu dunyo va makonning yaratuvchisini tan olish edi.

Kalit so'zlar: sog'lom, fikr, uslub, dunyo, hayot, aql, hikmat, nigoh, qarash, makon, yaratuvchi.

РАЗУМ И МУДРОСТЬ В ВЗГЛЯДАХ АБУ ХАНИФЫ НА МИР

Аннотация

Метод Абу Ханифы в признании здравого разума заключался в том, чтобы смотреть на мир и жизнь с точки зрения разума и мудрости, а также в признании творца этого мира и пространства.

Ключевые слова: здравый, разум, метод, мир, жизнь, разум, мудрость, взгляд, восприятие, пространство, творец.

THE VIEW OF REASON AND WISDOM IN ABU HANIFA'S PERSPECTIVE ON THE WORLD

Annotation

Abu Hanifa's approach to recognizing sound reasoning involved viewing the world and life through the lens of reason and wisdom, as well as acknowledging the creator of this world and space.

Keywords: sound, reasoning, approach, world, life, reason, wisdom, perspective, view, space, creator.

Kirish. Abu Hanifa (rahmatullohi alayh) aytadilar: “Oqil va yetuk kishining Allohni tanishdagi birinchi burchi Alloh taoloning san’atiga aql bilan qarash, Allohni va uning sifatlarini bilishdir. O’quvchilarni ilmni yaxshiroq tushunish uchun mudarris o’z fikrini isbotlab xalqning buyuk shoirlari she’rlaridan she’riy guvoh keltirishi ham kerak.

Abu Hanifa (rahmatullohi alayh) aytadilar: “Keyin, inson Alloh taoloning insoniyat uchun payg’ambarlar yuborishi va odamlarning nasihati haqida o’ylashi kerak, toki haqiqat unga ayon bo’lsin, Alloh taolo o’z qavmiga payg’ambarlarini nima uchun yuborgani. Insonlarga vaqti-vaqti bilan Alloh taolo bu payg’ambarlarga mo’jizalar ko’rsatganiga nima sabab bo’lganligi haqida o’ylashi kerak, toki ularning sodiqligi izdoshlariga oshkor bo’lsin. So’ngra inson nima uchun shariat qonunlari musulmonlar uchun farz bo’lib qolgan va, umuman, insoniyat jamiyati uchun qanday foyda keltirayotganini ko’rib, o’ylab ko’rishi kerak. Imom bu fikr-mulohazalar insonni Yaratganni tanishga va iymon keltirishga undaydi, degan fikrda. Abu Hanifa (rahmatullohi alayh) bu ifoda uslubi va noto’g’ri fikr va qarashlari bilan o’zini ham, to’g’risini ham chalg’itib qo’ygan ba’zi qo’shtirnoq ichidagi ulamo va faylasuflarning fikrlarini nazarda tutmaydi. Abu Hanifa (rahmatullohi alayh) bu toifalarning aqidalariga qarshi edilar. Uning fikricha, har bir ziyoli inson o’zining asl kimligini bilish uchun o’z ishini, hayotini o’ylashi kerak.

Abu Hanifa (rahmatullohi alayh)ning e’tiqodlarini tushunish oson bo’lishi uchun ba’zi bir misollar keltiradi. Masalan, u shunday deb yozadi: Aql, yo’lovchisiz yuk to’la kema dengizning bo’ronli to’lqinlari orasida suzishini, bir joyda to’xtamasligini yoki yo’nalishini o’zgartirmasligini, so’ngra yukini o’z manziliga xavfsiz yetkazib berishini aql qabul qilmaydi. Aql qanday qabul qilsinki, bu dunyo, yetti osmon va yerning o’simliklari, yerosti foydali qazilmalari holati o’zgarganiga qaramay, sayyoralarining o’z yo’nalishi bo’yicha harakatlanishiga qaramay, hayot jarayonida hayvonlar va odamlarning holatining o’zgarishi, kun va tunning o’zgarishi, barcha mavjudotlarning soniyasiz harakati sifatlar, suratga olish kerakmi?

Bunga javoban sogʻlom fikr har doim shunday deydi: Yoʻq, bu hech qachon mumkin emas [1]. Binobarin, aqli raso inson bu notinch dunyo haqiqatini tan olishi kerakki, bu dunyoda mavjud boʻlgan, oʻz yoʻlida ketayotgan, oʻz turmush tarzini topgan barcha mavjudotlar bilan birga nozirsiz, ijodkorsiz boʻlolmaydi yoki har bir kishining rizqini vaqtida taʼminlovchi Zot bor ekanini tafakkur qilish kerak.

Adabiyotlar tahlili. Abu Hanifa (rahmatullohi alayh) osmonlar va yerning yaratuvchisi borligiga yana bir dalil keltirganlar, buni zikr qilish joizdir. U aytadi: Inson oʻz tabiatiga aqli bilan qarashi kerak. Ona qornidan mukammal siymo bilan chiqqan homila, jonsiz va ongsiz tabiat ona qornidagi bu homilani ana shu goʻzal surat bilan yaratganmi? Yoki yulduzlar va sayyoralar, bu homila yoki bu yangi tugʻilgan chaqaloqning taqdirida samarali boʻlishi mumkinmi? Albatta, agar inson aqlida nuqson boʻlmasa, Xoliq va sening bu homilangni va bu goʻzal tanangni Xoliqing taniydi [2].

Abu Hanifa (rahmatullohi alayh) oʻquvchi va tinglovchining ongini mana shunday ifoda uslubi, savol va masalalar bilan uygʻotmoqchi boʻlib, ular bu goʻzal jismning yaratuvchisi hayotning bu notinch olamida oʻz yoʻlini topib olishlarini istaydi. Rangini bilish, tugʻilish sababini bilish, umrini hayvondek yeb uxlab oʻtkazmaslik, chunki u insoniyat Allohning ulugʻvorligi oldida mavjudotlarning eng yaxshisidir. Shunday ekan, inson bu neʼmatlar, goʻzal tana va sogʻlom aql uchun Alloh huzurida javob beradi. Soʻzdan xulosa shuki, Abu Hanifa (rahmatullohi alayh) nazarida Allohni aql bilan tanish vojibdir. Abu Hanifa (rahmatullohi alayh) aytadilar: “Agar Alloh taolo paygʻambar va kitob yubormagan boʻlsa-yu, bir kishi togʻda yashab, Yer, Osmon, yulduzlar va uning atrofidagi togʻlar, adirlar, yerdan boshqa narsani koʻrmagan boʻlsa. Rahmdil Haq taolo unga aql-idrok berdi, keyin bu Alloh bergan aql oʻz Yaratuvchisini bilishi va Unga iymon keltirishi unga farz edi [3].

Tadqiqot metodologiyasi. Abu Hanifa (rahmatullohi alayh)ning mafkuraviy qarashlarida muhim oʻrin tutadigan yana bir masala Alloh taoloning sifatlarini tan olishdir. Abu Hanifa (rahmatullohi alayh) “Fiqhi akbar” kitobida vahdat va birlikni tan olish bobida va ilohiy birlik tabiatining sheriklardan pokligi aytiladi: Xudo birdir, sanoq bilan emas, chunki son orqali birlik Xudoning ism-u sifatiga munosib emas. Bir kishi bir

desa, ikkining yarmini bildiradi, son jihatidan bir deyiladi, lekin Alloh birdir, uning sherigi va tengi yo‘qdir.

Xulosa. Abu Hanifa (rahmatullohi alayh) o‘z risolalarida Alloh taoloning sheriklari yo‘qligi, xotin va bolalardan pok ekanligini Qur’oni karim dalillari bilan isbotlaydi. Ustoz Allohni Abu Hanifa nuqtayi nazaridan tanish masalasida fikrlaydigan usuldan foydalanishi kerak. Ya’ni, bu masalada ular muammoli xarakterdagi savollarni taklif qilishlari va talabalarni o‘ylashga majbur qilishlari kerak. Misol tariqasida quyidagi savolni berish mumkin: Agar Alloh taolo payg‘ambar va kitob yubormagan bo‘lsa, inson tog‘da yashab, osmon, yulduz va adirlardan boshqa narsani ko‘rmagan bo‘lsa, Yaratganni qayerdan bilardi? Alloh taoloning sifatlarini tan olish masalasida ustoz muammoli usuldan tashqari, hanafiy mazhabi yetakchisi o‘z asarlarida aytib o‘tgan Payg‘ambarimiz (sollallohu alayhi vasallam) hayotlaridan ham misollar keltirishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Камолиддин Баёзий. Ишоротул маром мин иборотил Имом. – Деҳли: Матбаатус саодат, 1324 х. – Б. 123.; Мулло Али Қори. Шарҳи фикҳи акбар. – Деҳли: Матбааи Гулом Ҳусайн, 2000. – Б. 166.
2. Камолиддин Баёзий. Ишоротул маром мин иборотил Имом. – Деҳли: Матбаатус саодат, 1324 х. – Б. 91-92.
3. Камолиддин Баёзий. Ишоротул маром мин иборотил Имом. – Деҳли: Матбаатус саодат, 1324 х. – Б. 123.; Мустафо ибн Абдуллоҳ ҳожи Халифа. Кашфуз зунун ан асомил кутуби вал фунун. Дорул ихёи туроси арабий, 2008. – Б. 1023.